

Бранко Михаиловић

Институт за економику пољопривреде, Београд

Ненад Радовић

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

ЕТИЧКИ ИЗАЗОВИ У УСЛОВИМА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ*

Сажетак

Значај теме овог рада мултипликује се тиме што је акценат на етици у савременом друштву и економији, али и њеном актуелношћу. Наиме, етика представља врло актуелну тему, а расправе и дилеме око ње привлаче огромну пажњу различитих заинтересованих страна. Потрошачи као да су све захтевнији у односу на предузећа, а медији такође, као да непрестано задржавају своју пажњу на државним и корпоративним злоупотребима и пропустима свих осталих врста. Истовремено, чини се да и сама предузећа све више признају да нешто што је окарактерисано као етичко заправо може бити добро за пословање. Сходно томе, основни циљ истраживања је сагледавање и оцена етичких изазова и критичних случајева у условима глобализације која значајно мења друштвене и економске односе. За реализацију истраживачког задатка користи се метод посматрања и анализа садржаја, коришћењем релевантне литературе по питању етике и глобализације у савременом друштву. Сprovedено истраживање етичких изазова у условима глобализације наводи на закључак како етичка питања и бојазни са којима се данас суочавамо нису више повезани са ограниченим оквирима националних или регионалних сцена. Ова питања добијају глобалне димензије

---

* Рад је настао као део истраживања на пројекту бр. 46006, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

и на тај начин захтевају глобална решења. Потребно је да се осмисле етички прописи који покривају релевантне аспекте. Последично, државе би требало да усвоје и примене овакве прописе и правила, јер је то најефикасније средство да се заштите њихови грађани, национални интереси и глобално окружење од опасности слободног тумачења етике од стране међународних корпорација.

Кључне речи: етика, глобализација, одрживи развој, етичке дилеме, интернационализација, пословна етика, мултинационалне корпорације

1. ПОЈАМ МОРАЛА, ЕТИКЕ И ЕТИЧКЕ ТЕОРИЈЕ

Неке од контраверзи у вези са етиком без сумње избијају због различитог разумевања онога што чини морал или етику на првом месту. Стога, важно је објаснити неке појмове који се користе. У уобичајеној употреби, појмови етика и морал се често користе као синоними. У многим случајевима, то је вероватно истина зато што то не представља многе стварне проблеме већини нас у смислу комуникације и разумевања ствари о пословној етици.

Међутим, како би се разјаснили неки аргументи, многи академски писци су предложили јасне разлике између два термина.¹⁾ На жалост, различити писци нуде доста различитости, чиме нас више буне него што нам нешто објашњавају. Ипак, постоје одређене предности у утврђивању разлике између етике и морала, а најчешћи начин за њихово разликовање је следећи:

Морал се бави нормама, вредностима и уверењима уграђеним у друштвене процесе којима се дефинише исправно и неисправно за појединца или заједнице. Етика се бави проучавањем морала и применом разлога за појашњење одређених правила и начела која одређују исправно и неисправно за дату ситуацију. Та правила и начела називају се етичке теорије.

Сви појединци и заједнице имају морал, основни смисао за исправно и неисправно у односу на поједине активности. Етика представља покушај да се систематизује и рационализује морал, обично у општим нормативним правилима која наводно нуде решење за ситуације моралне несигурности. Исход ових кодификација представљају правила као етичке теорије, попут теорија права и правде.

1) Andrew Crane, „Marketing and the Natural Environment: What Role for Morality?“, *Journal of Macromarketing*, 20(2), 2000, стр. 144-155.

Појава формалног проучавања етике усклађена је између неколико аутора (нпр. Бауман [Bauman]²⁾, Паркер [Parker]³⁾ и др.) с модернистичким просветитељским пројектом и идејом да се морална несигурност може решити прибегавањем људској рационалности и апстрактном расуђивању. До тога је дошло услед повећаних напада од стране неколико група укључујући феминисткиње и постмодернисте. Међутим, у овој фази је важно признати да се етика бави неким од облика рационализације моралности. Последично, допринос побољшању етичког одлучивања јесте један од примарних циљева истраживања етике.

2. ЕТИЧКЕ ДИЛЕМЕ

Главно питање у етици јесте како урадити праву ствар. Различите филозофије, религије и појединци давали су одговор на оно „шта је исправно и како то да знамо?“ на различите начине, али може се издвојити једно опште слагање, ако не и универзално, да у суштини, погрешно је све оно што штети или представља ризик по људе.

Стара хипократска заклетва каже да је прва дужност медицинске етике да се „не чини зло“. Тако би требало да буде и у економским активностима: етичко пословање је оно којим се тежи избегавање штете. Шта је етички исправно и добро јесте оно што може помоћи људима да воде слободан, здрав и испуњен живот. Очигледно је међутим да је штета један растељив и релативан појам али размишљање о етичком „добру и злу“ у овим једноставним, историјским, класичним терминима помаже нам да се фокусирамо на један општи језик и проблеме који се овде јављају.

Један од приступа етици јесте анализа конкретних проблема или дилема. Етичка дилема јесте пример у којем се јавља тешко питање око тога шта је исправно урадити. Оно се често јавља због сукоба моралних вредности или принципа, било унутар једне особе или између два или више чиниоца. Фокус на методу примера има тзв. „казуистика“ која анализира етичке дилеме и проблеме како би послужила као помоћ у доношењу одлука и чињења „праве ствари“.⁴⁾

2) Видети више: Zygmunt Bauman, *Postmodern Ethics*, Blackwell, Oxford, 1993.

3) Видети више: Martin Parker (Ed.), *Ethics and organizations*, London: Sage, 1998.

4) Marwin Brown, *The Ethical Process: An Approach to Disagreements and Controversial Issues*, 3rd ed., Upper Saddle River NJ: Prentice-Hall, 2003, стр. 23.

Етичке дилеме и примери проблема могу се класификовати на неколико различитих начина. Може се направити тројака разлика на: (1) лична, „микро-етичка“ питања; (2) организациона „морална“ питања и (3) системска „макро-етичка“ питања. Друга подела може пратити функционалне области привреде, попут менаџмента, финансија, рачуноводства, људских ресурса, маркетинга и рекламирања, управљања ланцем набавки, продаје, производње итд. Постоји још један принцип, а он се фокусира на попречни пресек тематских области попут технологије, комуникација, састанака, односа и слично томе. Пример сукоба интереса јесте међу најчешћим. Интерес појединца на пример може бити у сукобу са професионалном одговорношћу. Пословни интерес у иностранству може бити у сукобу са интересом тамошњег друштва. Подмићивања, шпекулације, неодговарајуће коришћење власничких информација, ресурса или контакта за напредовање и испуњење личних, а не компанијских циљева, запошљавање пријатеља, родбине, јесу неки од примера могућих сукоба интереса.

Међу дилемама које се јављају у пресеку свих пословних области јесу оне које се тичу искрености и прецизности у комуникарању. Интерне комуникације које иду навише или наниже дуж осе хијерархије, објаве за штампу и односи са јавношћу, рекламирање и означавање производа, финансијски извештаји, објављивање тајних докумената или скривање оних који би требало да буду јавни – неке су од активности које доводе у питање етичке односе са трећим лицима. Сасвим сигурно се не морају објављивати одмах све информације које једна фирма поседује, али лажирање, фалсификовање, варање и избегавање објављивања поткопавају поверење и често су штетне активности.

Следећа група дилема повезана је са правичношћу и праведношћу у пословној политици и односима са пословним партнерима. Односи међу запосленима на различитом нивоу и из различитих сектора компаније могу бити ниподоштавајући, неједнаки, неправедни и штетни. Методе запошљавања, начини утврђивања компензација, плата и разлике у раду који се обавља, све те ствари могу бити неправедно уређене. Додатци и пословни партнери се могу третирати непоштено. Друштвена заједница у којој фирма послује може бити неправедно оптерећена трошковима обнављања услова за живот због одлуке компаније да не управља својим отпадом одговорно.

Други начин за описивање етике јесте упознавање са теоријама и виђењима из филозофије морала и њихово пребацавање

у одређени друштвени и пословни домен.⁵⁾ Студијски програми и уџбеници из области етике, које често прво креирају и предају стручњаци из области филозофије, обично представљају две или више опција филозофије морала као потенцијалне технике за утврђивање шта је то исправна ствар у понашању и делима људи. Утилитаристичка филозофија Џереми Бентама [Jeremy Bentham] и Џона Стјуарта Мила [John Stuart Mill] увек се представља као једна од опција. Утилитаризам, веома практична филозофија, она која ја окренута резултатима, врло је привлачна пословним менаџерима. Принцип корисности (утилитарности) каже да оно што је етички исправно јесте оно што доводи до највеће среће (или задовољства) за највећи број људи. По утилитаризму последице одређују да ли је нека ствар етички исправна. Упркос својој привлачности, утилитаризам има три суштинске мане: 1) могућност да се жртвују интереси мањине ради користи већине; 2) неоправдана самопоузданост да ће наше активности довести до последица које смо планирали и 3) проблем у пружању убедљивог аргумента против егоизма људи.

Постоје начини помоћу којих се утилитаризам може ојачати у односу на ове мане, али се њима уноси комплексност у ову теорију, а истовремено смањује једноставност и практичност технике. Имануел Кантова деонтолошка, не-последична филозофија морала се увек представљати као друга опција, поред утилитаризма.⁶⁾ Овај приступ полази од тога да се етичке обавезе не бирају на основу планирања циљева (последица), већ истраживањем и размишљањем о делима које људи чине. Свако дело је исправно ако је суштински изнутра исправно (а не по користи коју производи, како то каже утилитаризам).

Кант је такође представио свој категорички императив другачијим језиком, „третирајући саме људе као крајњи циљ, то јест њихову срећу као крајњи циљ, а не као средство за постизање циља“ – избор да се други посматрају тако да имају неутуђиво достојанство и неутуђива права, а не само употребну вредност. Кантова не-последичност привлачна је по томе што тврди да би требало да радимо праву ствар без обзира на последице, користи или трошкове. Главни проблем је тај што се људи лако изгубе у апстракцији и идеализму. Кант је имао „дубоку“ мисао али се она мора избалансирати са мислима Стјуарта Мила и осталих.

Поред ове две најзначајније опције у просвећеном савременом добу, пословни етичари понекад кратко говоре и о етичком

5) Видети више: Tom Beauchamp, Norman Bowie, *Ethical Theory and Business*, 6th ed. Upper Saddle River NJ: Prentice-Hall, 2001.

6) Norman Bowie, *Business Ethics: A Kantian Perspective*, Oxford: Blackwell, 1999, стр. 24.

релативизму, егоизму, феминистичкој „етици пажње“ и деловима етике врлине (карактера). Такође, у дискусију се често укључује и теорија правде (економске правде, правде у расподели добара), као и теорије Џона Ролса [John Rawls] и Роберта Нозика [Robert Nozick]. Правда је прва врлина друштвених институција, као што је истина система мисли.⁷⁾ Теорија дистрибутивне правде и приватне имовине покушава да опише шта се може рећи и урадити са имовином људи посматрано из угла принципа правде.⁸⁾

Други начин да се сагледају ове теорије јесте да се размотри свака филозофија морала (и теологија морала) која даје допринос етици у друштву и економији. Са становишта утилитариста може се поставити питање да ли је могуће реаговати на етички проблем тако да се добију најбоље последице по што већи број људи? Са Кантовцима би могли да питамо да ли ће нашу реакцију копирати сви људи у истим условима? Можемо поставити егоистично питање – шта је заиста у мом / нашем интересу? – као такође и питања о стварној пажњи, о савести и саосећању, као и о томе шта наша околина сматра да је исправно. Сваки увид и свака теорија није подједнако корисна у свим случајевима, па је увек корисно мудро размотрити опције.

Фокусирањем на филозофију морала на овај начин наравно, етика у ствари показује свој историјски дуг савременој, просветитељској мисли. Кант и Мил и њихови савременици филозофи били су производ савремене научне револуције Исака Њутна и његових колега, по којима је физички универзум описан на рационалан, свеобухватан и објективан начин. Корацима научника, филозофи су желели да открију моралне законе на универзалан, рационалан, објективан начин, независно од појма сврхе или посебности неке конкретне заједнице људи. Иако овакво размишљање о рационалним објективним законима доприноси филозофији морала, показало се да није довољно само по себи.⁹⁾

Посматрајући свет негативно, постмодерно одбацивање стилова просвећености у филозофији морала удаљава нас од извесности и гура ка релативизму, па чак и нихилизму. Међутим, ако се овакав развој догађаја посматра позитивно, види се да је отворен пут ка истраживању нових начина размишљања о етици у друштву и економији, које спаја етичке мисли многих истраживача и приближава разноврсно искуство људи.

7) John Rawls, *A theory of justice*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1999, стр. 3.

8) Robert Nozick, *Anarchy, State, and Utopia*, New York: Basic Books, 1974, стр. 150.

9) Видети више: Alasdair MacIntyre, *After Virtue: A Study in Moral Theory*, 2nd ed. Notre Dame, 1984.

3. РЕЛЕВАНТНОСТ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ ЗА ЕТИКУ У ДРУШТВУ И ЕКОНОМИЈИ

Глобализам је пример како се из опште рађа партикуларна идеологија, и најчешће се везује за економску доктрину – неолиберализам, а који је ништа друго до подврста либерализма.¹⁰⁾ Глобализација као што је дефинисана у смислу детериторијализације економских активности посебно је релевантна за етику у друштву и економији, што је видљиво у три главна подручја: култура, право и одговорност.

Културна питања. Како пословање постаје све мање територијално фиксно, тако корпорације све више учествују на иностраним тржиштима и тиме се суочвају са новим и разноликим, понекад чак и контрадикторним етичким захтевима. Моралне вредности, које су узете здраво за готово на домаћим тржиштима, морају се узети у разматрање оног момента кад корпорације уђу на инострана тржишта.¹¹⁾ На пример, ставови према расној и полној различитости у Европи могу значајно да се разликују у земљама Средњег Истока. Слично томе, Кинези би смену запослених у време економске кризе сматрали неетичнијом него што ће то бити у Европи. Опет, док Европљани имају тенденцију да сматрају дечји рад као строго неморалан, неке азијске земље имају умеренији приступ овом проблему. Разлог размимоилажења у одређеним културним питањима лежи у чињеници да глобализација резултира у детериторијализацији неких процеса и активности, али да у многим случајевима постоји још увек блиска веза између локалне културе, моралних вредности и одређеног географског подручја.¹²⁾

Правна питања. Други аспект је уско повезан с односом етике и закона. Што економске трансакције више изгубе везу с одређеним подручјем, то су више избегле контроли појединих државних

---

10) Александар Клевернић, „Развој глобализма као економског феномена и његов утицај на пољопривредну политику Европске уније“, *Српска политичка мисао*, број 4/2016, год. 23. vol. 54, стр. 158.

11) Thomas Donaldson, „Values in Tension: Ethics Away from Home“, *Harvard Business Review* (Sep-Oct), 1996, стр. 48-62.

12) На пример, Европљани углавном не одобравају смртну казну, док чини се, многи је Американци сматрају морално прихватљивом. То је једна од контрадикторности глобализације: с једне стране, глобализација чини регионалне различитости мање важним јер зближава регије и подстиче равномернију „глобалну културу“. С друге стране, услед релативизирања географских удаљености, глобализација открива економске, политичке и културне различитости и људе суочава с њима. Тај дијалектички ефекат представља растући предмет истраживања у протеклој деценији.

влада.¹³⁾ Многа, некада етичка правила сада су саставни део законских и подзаконских аката.¹⁴⁾ Снага одређене државне владе је традиционално била ограничена на одређено подручје. На пример: Француски закони су обавезујући само на француској територији, Велика Британија има законе за британску територију и тако даље. Чим предузеће напушта своју почетну територију и сели део свог производног ланца, на пример, у земље трећег света, правни оквир постаје врло различит. Тако се менаџер више не може једноставно ослонити на правни оквир када се одлучује о исправности или не-исправности појединих елемената пословне праксе. Ако, пословна етика у великој мери почиње тамо где завршава закон, онда детериторијализација повећава потражњу за пословном етиком јер такве економске делатности јесу изван контроле државних влада. На пример, глобална финансијска тржишта јесу изван контроле било које државне владе.

Питања одговорности. Ако се подробније анализирају глобалне активности, лако се могу идентификовати мултинационалне корпорације као доминантни актери на глобалном нивоу. Наиме, оне су власник масовних медија који значајно утичу на информације којима смо изложени, нуде глобалне производе, плаћају људима плате, као и велики део пореза којим се пуне државни буџети. Такође, могло би се рећи да су мултинационалне корпорације економски снажне као многе државне владе.

Уочљиво је да је глобализација постала једна од најистакнутијих речи у последње време. Било да је реч о новинским чланцима, говорима политичара, пословних лидера или конференцијама, глобализација је често идентификована као једно од најважнијих питања у савременом друштву. У пословној заједници, нарочито, дошло је до знатног ентузијазма кад је реч о глобализацији.

На пример, председник *Голдман Сакс* (компаније која пружа широк спектар финансијских услуга великој и разноврсној бази клијената која укључује корпорације, финансијске институције, владе и појединце) говорио је о „јеванђељу глобализације“, те је похвалио све више међусобно повезану светску економију и њен допринос расту привреде, глобалном благостању, демократији и светском миру.¹⁵⁾ Разни сусрети Светског економског Форума,

13) Драго Цвијановић, Бранко Михаиловић, Радован Пејановић, *Пословна етика и комуницирање*, монографија, Институт за економику пољопривреде, Београд, 2012, стр. 236.

14) Зоран Ђурђевић, Ненад Радовић, *Криминалистичка оператива*, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 2015, стр. 6.

15) Henry Paulson, „The gospel of globalisation: Business leaders must promote the social and economic benefits of liberalisation“, *Financial Times*, November 13, 2001, стр. 25.

ВТО, ММФ и Светске банке, као и врхове Г8 или ЕУ лидера су у домену дубоке критике и повремено чак и насилног сведочења о „глобалном светском поретку“, „глобалном капитализму“, диктату мултинационалних компанија итд. Нереди у Сијетлу, Давосу, Прагу и Ђенови у касним 1990-им и раним 2000-им годинама су јавност учинили свесном да је глобализација врела тема на дневном реду, а узастопном битком преко фер трговине и сиромаштва су одржавали етички нагласак на процесу глобализације. Такође, терористички напади у Западној Европи и интензиван прилив миграната са азијског и афричког континента у Европу подстакли су дебате о могућностима њиховог интегрисања у новој средини и њиховој рањивости на радикализацију.¹⁶⁾

Са друге стране, већина корпорација, а нарочито мултинационалне корпорације нашле су се у средишту јавне критике глобализације. Оне су оптужене за искоришћавање радника у земљама у развоју, уништавање околине, као и за злоупотребу своје економске моћи. У таквим условима, глобализација није само врло контраверзна тема у јавној расправи, она је такође врло оспораван појам у академском дискурсу. Очигледно је да глобализацију морамо пажљивије испитати и развити прецизнију дефиницију, ако желимо разумети њен карактер и импликације које има за пословну етику.

Истраживањем Чолтеа [Scholte]¹⁷⁾ уређено је тумачење глобалних економских процеса, при чему су испитане различите дефиниције, које се често користе, али које не могу стварно одредити суштински карактер глобализације. Те појмове глобализације Чолте карактерише на следећи начин:¹⁸⁾

- Глобализација као „интернационализација“: многи виде недавно повећање трансакција прекограничне сарадње као ново дефинисање елемента глобализације. Међутим, то није био нови развој. Овај феномен је већ добро познат, па чак и на крају деветнаестог века, проценат прекограничних трансакција у свету није био знатно мањи од оних на крају двадесетог века.¹⁹⁾

16) Зоран Ђурђевић, Славиша Вуковић, „Мигрантска криза и терористичка претња“, *Српска политичка мисао*, број 4/2016, год. 23. vol. 54, стр. 218.

17) Видети више: Jan Aart Scholte, *Globalization: A Critical Introduction*, London: Macmillan, 2000.

18) Исто, стр. 44-46.

19) Видети више: Karl Moore, David Lewis, *Birth of Multinational: 2000 Years of Ancient Business History*, Copenhagen Business School Press, and More and Lewis, *Foundations of Corporate Empire*, 1999.

- Глобализација као „либерализација“: недавна расправа о глобализацији се подудара са повећањем либерализације трговине и разним врстама дерегулације. Ипак, та појава је много старија и не оправдава изум и коришћење израза „глобализације“ за описивање наведених економских процеса.
- Глобализација као „универзализација“: аспект глобализације доводи до повећања глобалног ширења производа, животних стилова и идеја. Међутим, то није нова појава. Наиме, последњих 2000 година, на пример, светске религије као што су хришћанство и ислам прошириле су се на значајне делове света и асимилирале своје ефекте на животе људи. Стога нов термин, као што је глобализација није потребан да би се описао овај стари феномен.
- Глобализација као „позападњачење“: много критика уперених против глобализације усредсређује се на чињеницу да то резултира у извозу западне културе на друге културолошки различите регије.

Сви ови погледи на глобализацију описују неке од њених видљивих особина. То су свакако важна питања, али она не означавају нови аспект глобализације. Ако желимо да се особине глобализације схвате на одговарајући начин, неопходно да почнемо од аспекта друштвених веза. Социјална интеракција у традиционалном смислу тражи одређени географски простор на ком ће се одржати. Међутим, та спона остварена између друштвених веза и одређеног подручја континуирано слаби, што је резултат два главна развојна правца у последњих неколико деценија. Први развојни правац је *технолошке природе*. Савремена комуникацијска технологија, од телефона, преко радија и телевизије, а сада и интернета, отвара могућност спајања и интеракције међу људима, упркос чињеници да постоји велика географска удаљеност између њих. Штавише, брзи развој глобалног транспорта и технологије омогућује људима да врше једноставно повезивање с другим људима широм света. Други развојни правац је *политичке природе*. Само пре нешто више од 20 година, још увек је у великој мери било немогуће ући у земље тзв. источног блока без виза и дуготрајних административних поступака, а чак и тада, интеракција између људи с обе стране била је врло ограничена. Падом „гвоздене завесе“ и значајном либерализацијом на другој страни (нпр. у ЕУ), националне границе су еродирале, а у многим случајевима, чак и укинуте. У Европи се можете возити од Лапланда до Сицилије без заустављања на било којој појединачној државној граници. Ова два кретања углавном

чине масивне пролиферације и ширења у над-територијалне везе. Сходно томе, Чолте обележава глобализацију као „детериторијализацију“, што сугерише и да се глобализација може дефинисати на следећи начин: „Глобализација је прогресивни покретач еродирања територијалних граница за социјалне, економске и политичке активности, процесе и односе“.²⁰ Глобалне комуникације, глобални производи и глобални финансијски системи и тржишта капитала само су најупадљивији примери детериторијализације у светској економији. Постоји много других подручја у којима глобализација у том смислу јесте значајан друштвени, економски и политички процес. Сходно томе, глобализација има значајне импликације за етику у друштву и пословању.

4. КОНЦЕПТ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА КАО ОДГОВОР НА ЕТИЧКЕ ИЗАЗОВЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

У исто време кад су се појавили нови изазови глобализације значајан напор је уложен у развој нових начина решавања разноликих утицаја пословања на друштво. Многи од тих утицаја су далекосежни и дубоки. Сходно томе сугеришу се радикалне промене у формулисању циљева пословања. Након *Самита о планети Земљи* одржаног 1992. године у Рио де Жанеиру, један концепт се наметнуо као онај који би требало нашироко применити (иако није био једнострано прихваћен). Ради се о новом концептуалном оквиру за процену не само пословне активности посебно, већ и индустријског и социјалног развоја генерално. Тај концепт је *концепт одрживости*. Одрживост је постала уобичајени израз у реторици која се односи на пословну етику, те се нашироко користи од стране корпорација, влада, консултаната, научника и др. Упркос тој широкој употреби, одрживост је појам који се користи и тумачи на различите начине.²¹ Вероватно је најчешћа употреба термина одрживости у вези са одрживим развојем, који се обично дефинише на следећи начин: „Одрживи развој је развој који задовољава потребе данашњице без угрожавања способности будућих генерација да задовољи своје потребе“ (Светска комисија за заштиту животне средине и развој, 1987).

Одрживост се односи на дугорочно одржавање система у складу са човековом околином, економским и друштвеним раз-

20) Jan Aart Scholte, *Globalization: A Critical Introduction*, нав. дело, стр. 46-61.

21) Andrew Dobson, „Environment Sustainabilities: An Analysis and a Typology“, *Environmental Politics*, 5(3), 1996, стр. 401-428.

војем. Ради се о идеји да се пословање не односи само на један циљ који се огледа у максимизирању економске вредности, већ је додао проширени скуп циљева који подразумева укључивање околине и шире друштвене заједнице.²²⁾ Увођење социјалног размишљања унутар подручја одрживости обележило је значајан помак у тумачењу овог концепта. Кључно питање у друштвеној перспективи одрживости јесте оно које се тиче социјалне правде. Без обзира на импресивни напредак животног стандарда, УН су током 2005. године издале *Извештај о друштвеној ситуацији у свету* који је идентификовао константно продубљивање неједнакости на целој планети. Са 80% светског бруто домаћег производа који припада једној милијарди људи који живе у развијеном свету, а преосталих 20% деле 5 милијарди људи који живе у земљама у развоју, наводи се у извештају, предложено је да „решавање неједнакости мора осигурати социјалну правду и боље животне услове за све људе, што је тренутно недостижно, те да заједнице, земље и регије и даље јесу рањиве на социјални, политички и економски претврат”.²³⁾ Конкретно, у извештају се наводи да постоји „растући јаз између квалификованих и неквалификованих радника, јаз између формалне и неформалне економије, као и значајне разлике у здравству, образовању и могућности за друштвене и политичке партиципације”.²⁴⁾ Према томе, праведнији свет, било између богатих потрошача на Западу и сиромашних радника у земљама у развоју, између богатих урбаних и руралних сиромашних или између мушкараца и жена, остаје средишњи проблем друштвене перспективе одрживости. Остаје отворено питање на који начин би пословање требало да одговори на такав изазов, али су циљеви барем добили нека појашњења у последњих неколико година с објавом „Миленијумских циљева развоја УН“. Ове ставке које ће се сада навести представљају главни социјални и развојни изазов који потреса свет у садашњем тренутку и артикулишу специфичне циљеве и показатеље онога што је требало постићи до 2015. Осам „Миленијумских циљева развоја“ су: 1) Искоренити екстремно сиромаштво и глад; 2) Остварити основно образовање; 3) Промовисати равноправност полова и оснаживање жена; 4) Смањити смртност деце; 5) Побољ-

22) Branko Mihailović, Drago Cvijanović, „Business ethics and environmental problems”, *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 13, Issue 3, University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine Bucharest, 2013, стр 147-150.

23) The Report of the World Social Situation 2005: The Inequality Predicament, United Nations Publications, New York, 2005, стр. 12.

24) Исто, стр. 3.

шати здравље мајки; 6) Борба против ХИВ / АИДС-а, маларије и других болести. 7) Осигурати одрживост животне средине. 8) Развити глобално партнерство за развој. Више од десет година након издавања Извештаја о друштвеној ситуацији у свету (2005) и даље је присутан огроман јаз у расподели дохотка, те поједини аутори с правом постављају питање: „како ће се ниво неједнакости између грађана света мењати у неколико наредних деценија?“²⁵⁾ Ако се доходовна конвергенција Азије и Запада настави, то ће бити снажан фактор конвергенције индивидуалних доходака, а свет ће се ускоро суочити, са ситуацијом у којој ће даљи успон урбане Кине почети да доприноси расту уместо смањивању глобалне неједнакости.²⁶⁾

Иако је циљеве утврдио УН они у суштини представљају одговорност владе која би требало да их постигне. Неки од њих имају врло директне импликације за пословање, док се други одnose на шире окружење у ком предузећа морају пословати. С обзиром на овај проширени скуп очекивања која се стављају пред пословање у складу са концептом „Троструке доње линије“ (*triple bottom line*), постоје значајне импликације на начин на који треба гледати на пословну етику. У циљу постизања одрживости у претходно дефинисаним подручјима, можда се очекује и превише у данашње време. Наиме, мало је производа, фирми или индустрије за које се поуздано може тврдити да су одрживи у пуном смислу те речи. Међутим, с појмом одрживог развоја широко се промовишу државне владе, предузећа, невладине организације и академске заједнице, што је очито битно да би се разумеле пуне импликације и оценила примена етике барем према потенцијалном доприносу одрживости.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђурђевић Зоран, Вуковић Славиша, „Мигрантска криза и терористичка претња“, *Српска политичка мисао*, број 4/2016, год. 23. vol. 54, стр. 217-232.
- Ђурђевић Зоран, Радовић Ненад, *Криминалистичка оператива*, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 2015.
- Клевернић Александар, „Развој глобализма као економског феномена и његов утицај на пољопривредну политику Европске уније“, *Српска политичка мисао*, број 4/2016, год. 23. vol. 54, стр. 153-168.

---

25) Бранко Милановић, *Глобална неједнакост*, Академска књига, Нови Сад, 2016, стр. 24.

26) Исто, стр. 24.

- Милановић Бранко, *Глобална неједнакост*, Академска књига, Нови Сад, 2016.
- Цвијановић Драго, Михаиловић Бранко, Пејановић Радован, *Пословна етика и комуницирање*, монографија, Институт за економику пољопривреде, Београд, 2012.
- Bauman Zygmunt, *Postmodern Ethics*, Blackwell, Oxford, 1993.
- Beauchamp Tom, Bowie Norman, *Ethical Theory and Business*, 6th ed. Upper Saddle River NJ: Prentice-Hall, 2001.
- Bowie Norman, *Business Ethics: A Kantian Perspective*, Oxford: Blackwell, 1999.
- Brown Marwin, *The Ethical Process: An Approach to Disagreements and Controversial Issues*, 3rd ed., Upper Saddle River NJ: Prentice-Hall, 2003.
- Crane Andrew, „Marketing and the Natural Environment: What Role for Morality?“, *Journal of Macromarketing*, 20(2), 2000, стр. 144-155.
- Dobson Andrew, „Environment Sustainabilities: An Analysis and a Typology“, *Environmental Politics*, 5(3), 1996, стр. 401-428.
- Donaldson Thomas, „Values in Tension: Ethics Away from Home“, *Harvard Business Review* (Sep-Oct), 1996, стр. 48-62.
- MacIntyre Alasdair, *After Virtue: A Study in Moral Theory*, 2nd ed. Notre Dame, 1984.
- Mihailović Branko, Cvijanović Drago, „Business ethics and environmental problems“, *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, Vol. 13, Issue 3, University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine Bucharest, 2013, стр. 147-150.
- Moore Karl, Lewis David, *Birth of Multinational: 2000 Years of Ancient Business History*, Copenhagen Business School Press, and More and Lewis, Foundations of Corporate Empire, 1999.
- Nozick Robert, *Anarchy, State, and Utopia*, New York: Basic Books, 1974.
- Parker Martin (Ed.), *Ethics and organizations*, London: Sage, 1998.
- Paulson Henry, „The gospel of globalisation: Business leaders must promote the social and economic benefits of liberalization“, *Financial Times*, November 13, 2001, стр. 20-26.
- Rawls John, *A theory of justice*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1999.
- Scholte Jan Aart, *Globalization: A Critical Introduction*, London: Macmillan, 2000.
- The Report of the World Social Situation 2005: The Inequality Predicament, United Nations Publications, New York, 2005.

Branko Mihailovic, Nenad Radovic

ETHICAL CHALLENGES IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Resume

The significance of this work is multiplied by the fact that the emphasis on ethics in the contemporary society and economy, but also its actuality. In fact, ethics is a very current topic, a debate that question it attracted a lot of attention of various stakeholders. Consumers like you are more demanding in relation to the company, and also the media, as well as to constantly keep their attention on the state and corporate abuses and failures of all other species. At the same time, it seems, the companies increasingly recognize that something is characterized as ethical might actually be good for business. A survey of ethical challenges in terms of globalization suggests that ethical issues and concerns with which we face today are no longer associated with the limited framework of national or regional scene.

These issues gain a global dimension and thus require global solutions. It is necessary to devise an ethical regulations covering the relevant aspects of globalization and international business and thereby consistent application. Consequently, states should adopt and implement such rules and regulations, because it is the most effective means to protect their citizens, national interests and the global environment from the dangers of free interpretation of ethics by international corporations. As business becomes increasingly less territorially fixed by corporations increasingly participating in international markets and thus presently confronted with new and different, sometimes even contradictory ethical requirements. Moral values, which are taken for granted in the domestic markets, they must take into consideration the moment when corporations enter into foreign markets.

Consequently, if a more detailed analysis of the global activities are readily identifiable multinational corporations as the dominant actors on the global level. Accordingly suggest the radical changes in the formulation of business objectives. This is a new conceptual framework for the assessment of not only business activities in particular, but also industrial and social development in general. The concept of sustainability refers to the long-term maintenance of the system in accordance with the environment, economic and social development. The introduction of social thinking within the area of sustainability was marked by a significant shift in the interpretation of this concept. The

key issue in the social perspective of sustainability is one that regards social justice.

Global communications, global products and global financial systems and capital markets are only the most conspicuous examples deterritorialisation in the world economy. There are many other areas in which globalization in this sense is a significant social, economic and political process. Consequently, globalization has important implications for ethics in society and business. In order to achieve sustainability in the previously defined areas, it may be expecting too much nowadays. In fact, it is the product, company or industry that can confidently claim to be sustainable in every sense of the word. However, with the concept of sustainable development is widely promoted state governments, businesses, nongovernmental organizations and the academic community, which is obviously important to understand the full implications and assess the application of ethics at least according to the potential contribution to sustainability.

Keywords: ethics, globalization, sustainable development, ethical dilemmas, internationalization, business ethics, multinational corporations

---

* Овај рад је примљен 08. марта 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 22. маја 2017. године.